

Uluslararası Politikada Bir Meşruiyet Aracı Olarak Din: İran Örneği

İçeriği Yazan: [Doğacan Başaran](#) [1] Zaman: Pzt, 07/07/2014 - 10:49

Yazar: Doğacan BAŞARAN

Uluslararası Politikada Bir Meşruiyet Aracı Olarak Din:

İRAN

Şah rehiminin yıkılması ve İslam Devrimine giden süreç

1941 yılında iktidarı babasından devralan Şah Rıza Pehlevi'nin özellikle 1960'lı yıllardan itibaren uyguladığı politikalar İran halkının tepkisine yol açmıştı. Aslında Rıza Pehlevi, reformlarla ülkesini çağdaş-batılı devletler düzeyine çıkartmayı istiyordu. Bu amaçla 'Ak Devrim' adında bir reform paketi hazırlayarak halkoyuna sundu. Ne kadar batı yanlısı bir yönetim olursa olsun Şah rejimi bir dikta rejimiydi. Ve tüm dikta rejimlerinde yaşandığı gibi seçimde halkın büyük çoğunluğu(%95) bu paketi onayladı. Onaylanan bu paketle planlanan aşiret ve din ögesine dayanan İran toplumunun laik, çağdaş bir yapıya kavuşmasıydı. Ancak proje uygulamada başarılı olunamadı. Ak Devrim çerçevesinde planlanan toprak reformu İran'da yaşanan karışıklıkların temel sebebi haline geldi. Toprak reformuyla toprakları elinde tutan ulema sınıfının etkisi azaltılmak istenmişti. Ancak toprak reformu beklenen sonucu doğurmadı. Zira yerine yeni tarım politikaları üretilmemiştir. Elinde modern tarımı tek başına yapabilecek malzemesi olmayan İran köylüsü köylerinden göç etmeye mecbur kaldı.

Şahın politikalarının başarısızlığında 1973 yılında yaşanan petrol krizinin de büyük payı vardı. Kriz Şahı büyük bir hayal dünyasının içine düşürmüştü. Çünkü krizle birlikte petrol fiyatları arttı. Buna bağlı olarak petrol gelirlerini % 10 arttıran İran ciddi bir ekonomik kalkınma yaşamıştı. Bu kalkınmadan cesaret alan İran Şahı, İran'ı bölgenin en büyük askeri gücü yapmayı kendisine amaç edindi. İran ekonomisinde paralar silaha, ithalata ve lüks mallara kanalize edildi. Buna bağlı olarak halkta sosyal çalkantılar başladı. Toprak reformundan beri rahatsız olan din adamlarına halkın tepkisi de eklenmiş oldu. Bu ortamda 1963 yılından beri sürgünde olan Ayetullah Humeyni'nin sesi yankılanmaya başladı. Yazdığı yazılarda ve verdiği demeçlerde 'Şahın İslam düşmanı bir emperyalist uşağı' olduğunu söylüyor ve ulema sınıfına 'böylesine zalim bir iktidara karşı cemaati yönlendirme' çağrısı yapıyordu. Humeyni'nin bu mesajları önce tarihin en büyük İslam öğretisi kenti olan Kum'da, sonra da Kum şehrindeki dini çalışmaları desteklemek amacıyla para yatıran gönüllü esnaflar

arasında yayıldı. Nihayetinde tüm İran'da Şaha karşı bir nefret oluştu. Şahın SAVAK(İran Şah rejimi istihbarat örgütü) aracılığıyla uyguladığı baskı politikaları ise halkı sindirmek yerine tepkileri arttırıyordu.

İran rejimine karşı oluşan tepkiler 1978 yılında Kum kentinde patlak veren olaylarla ayaklanmaya dönüştü. Sol görüşlü muhalefet açısından komünist Tudeh partisinin şahın devrilmesi konusunda dinci muhalefetle işbirliği yapması Şah rejiminin yıkılmasında belirleyici rol oynadı.

İran Devriminin İdeolojisi

İran İslam Devriminin siyasal özelliklerine bakarsak Fransız, Rus ya da Çin devrimlerinden farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. İran topraklarında 1979'da yaşananlar için tarihin ilk 'dinci' devrimi tanımını yapmak yanlış olmayacaktır. Ancak şu tespiti de yapmak gerekir ki ilk kez Devrimci İslam algısı oluşuyordu. Devrim sürecinde yaşanan en dikkat çekici durum da Şahın en güçlü müttefiki olan ABD'nin olaylara müdahale etmemesidir. Devrimin en önemli özelliği ise uluslararası politikayı ilgilendiren bir olay olmasıdır. Hem batıyla ilişkileri olan körfez ülkelerini tehdit eden yönüyle, hem de devrimi evrensel görerek İslam ihracı politikasına yönelmesiyle uluslararası konjonktüre önemli etkileri olmuştur.

İran İslam Devriminin lideri Ayetullah Humeyni 1944 yılında yazdığı 'Keşf-i Esrar' adlı kitabında Vestfalya ulus-devlet düzenini reddediyor ve modern devlet anlayışını kişinin sınırlı dünyasının bir ürünü olarak görüyordu. Humeyni dünya hükümetinin bir İmam Mehdi beklediğine inanıyor, İslam'ın tüm dünyada kabul edilmesi gerektiğini savunuyordu. Bu noktada İran'ın rejim ihracı politikası anlam kazanıyordu.

Batı Algısı

İran ulusçuluğunu değerlendirecek olursak İran da şah döneminde oluşan ulusçuluk anlayışı batıcı nitelikler taşısa da İran ulusalcıları petrolün millileştirilmesi sonrasında yaşanan olaylarda batıya kuşkuyla bakmıştır. İslami kesim ise batıyı Dar ul- Küfr olarak tanımlayıp düşman görmektedir.

İran Devrimi ve İran Dış Politika Anlayışı

Devrimci İslam İdeolojisi İran İslam Cumhuriyeti dış politikasına yeni yükümlülükler getiriyordu.

Bunların en başta geleni İslamiyeti yaymak ve tüm dünyada İslam yönetiminin kurulmasına çalışmaktır. Rejim ihracı politikası da buna dayanmaktaydı. Diğer taraftan İran İslam Cumhuriyeti en önemli amaçlarından biri olarak ezenler karşısında ezilenlerin yanında olmayı, ezilenleri desteklemeyi ilke edinmişti.

İran İslam Cumhuriyeti bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün korunması gibi kavramları kuramsal bularak önemsizleştirse de kurulacak İslam rejiminin merkez karargahı olarak Tahran'ı görmektedir.

Jeopolitik Konum

İran jeostratejik olarak dünyanın en gergin ve çatışmaya en yatkın bölgesinde yer almaktadır. İran kuzeyden dünya güçlerinin hegemonya mücadelesinin ve petrol rekabetinin yaşandığı Orta Asya ve Kafkasya ile komşudur. Güneydeyse dünyanın en büyük petrol ve gaz rezervlerine sahip olan körfez bölgesinde en uzun kıyıya sahip durumdadır.

Kısaca İran Ortadoğu toprakları için kilit bir konuma sahiptir. Lakin Ortadoğu Osmanlı İmparatorluğunun hegemonyasının ortadan kalkmasıyla bir boşluk yaşamıştır. Geçici olarak İngilizlerin hakimiyeti yaşansa da 2.Dünya Savaşı sonrası burada ki güç boşluğunu da ABD'nin doldurması, bölgede bir Pax-Americana olgusunun yerleşmesi İran'ın politikaları açısından da en büyük engeldir.

Bu kritik konum İran'ı süper güçlerin rekabet bölgesine çevirmiş ve bölgede yaşanan gerginliklerden İran da payını almıştır.

Nükleer programı çerçevesinde çalışmalar yürüten İran, körfezde konuşlanmış ABD kuvvetlerinin de tehdidi altındadır. Bugünkü Suriye olaylarını da İran'ın yalnızlaştırılması ve Şii jeopolitiğinin parçalanması açısından okuyabiliriz.

İran jeopolitiğine bakıldığında bir diğer kriz de komşusu Irak'ın işgali ve parçalanma sürecidir.

Yine Pakistan ve Afganistan da yaşanan iç karışıklıklar, bu ülkelerin Vahabi-İslami terör örgütlerinin eline geçmesi ihtimali Şii jeopolitiği açısından İran için büyük bir tehdittir.

İran Dış Politikasında Din Faktörü

İran Devrimi sonrasında dış politikada kullanılmaya başlanan İslami dil dinin uluslararası politikada ki konumunun da tartışılmasını başlatmıştır. Burada şu tespiti yapmak gerekir: Din, Avrupa'da Vestfalya düzeninin oluşmasıyla ulus-devlet anlayışının gölgesinde kalmış olsa da yerini hep korumuştur. Batının AB politikaları da bir Hristiyan birliğine yöneliktir. Yine bu noktada batıların Avrupa tanımlarına tartışmaya açılabılır. Batıların Avrupa dedikleri bölgeye dini bir tanımlama yaptıkları görülebilir. İstanbul'un doğusunu Avrupa kabul etmezlerken Anadolu'nun doğusunda kalan Gürcistan, Ermenistan ve Ukrayna gibi ülkeleri Avrupalı tanımlayabilmektedirler. Ya da halkı Arap kökenli olmasına rağmen Afrika'ya yakın olan Katolik Malta Adası Avrupalı sayılabilir. Bu örneği İzlanda ile de çoğaltabiliriz. Özellikle 11 Eylül sonrası radikal İslam algısının oluşması 'Yeni Amerikan Yüzyılı' projesinin telaffuzu dinin ulus devlet algısına karşı güç kazandığının göstergesidir. ABD dış politikasında Evanjelistlerin belirleyici makamlara gelmesi ve Yahudi lobisinin etkileri de bu fikre dayanak oluşturmaktadır.

Ortadoğu siyasetinde ise din, her zaman etkisini korumuştur. İran İslam Devrimi ise yalnızca bunun uluslararası anlamda gözle görülür hale gelmesini sağlamıştır. 1979 İran İslam Devrimi ile din bir devlet dini haline gelmiştir. Yeni İran rejimi her ne kadar dış politikada dini özellikleri ön plana çıkartmış olsada bu dış politikanın tamamen dini eksende yürütüldüğü anlamını da taşımaz. Açıkçası bu noktada İran rejimi için ya da Uluslararası olaylar için dini bir meşruiyet aracı olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.

1979'daki devrimle oluşan İran rejimi aslında din aracılığıyla kendi güvenliğini sağlamaya çalışmıştı. Rejim ihracı politikasıyla İran, rejimin güvenliği İran sınırlarının dışına taşımak istemiştir. Zira Ortadoğu genelinde yaşananlara bakılırsa İran'ın güvenliğinin Akdeniz coğrafyasından başladığını söyleyebiliriz. Tam da bu nedenle İran, Lübnan da Şii Hizbullah rejimine her türlü desteği vermektedir. Çünkü İslami rejim İran topraklarıyla sınırlı kalırsa yaşayamaz. Rejimin bir hayat sahasına ihtiyacı vardır. Bu yüzden de Hizbullah lideri Hasan Nasrallah merci-i taklid, yani Hamane'i' in Lübnan'daki temsilcisidir.

Lübnanlı Şiilerle kurulan bu bağlantılar her ne kadar güvenliği sağlamaya, hayat sahası yaratmaya yönelik olsa da İran'ı Doğu Akdeniz için önemli bir aktör haline getirmiştir. İran dış politikada güvenliği sağlamak amacıyla rejim ihracına yönelirken bölgedeki Şii nüfusa sahip Arap devletlerinin de iç güvenliğini tehdit etmeye başlamıştır.

Tarihi Arap-Fars rekabeti düşünüldüğünde rejim ihracı politikasının ve mezhepçi anlayışın İran için önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Dini söyleme sahip bir İran'ın Ortadoğu'ya yayılması, Ortadoğu halklarının sempatisini kazanması daha mümkündür. Çünkü İran'a Ortadoğu kapılarını yalnızca din açabilir. İran ulusçu söylemlere sarılırsa Arap milliyetçisi bir tepkiyle karşılaşacağını farkındadır. Dini söylem bile başta Suudi rejimi olmak üzere bazı Sunni devletlerin direncine uğramıştır.

Ortadoğu'da İran, dini söylemi kullanarak Ortadoğu Irak'ın işgali sonrasında oluşan Amerikan karşıtlığından da yararlanmak isteyip ABD'nin bölgedeki hegemonyasını etkilemeye çalışmaktadır.

Yine İran seküler bir devlet olan Suriye ile mezhepsel temellerde buluşarak 'yakın çevre' güvenliğini de sağlamaktadır.

Irak topraklarında da İran ihmal edilemeyecek bir aktör durumundadır. Özellikle Baas rejiminin yıkılmasıyla güç kazanan Şiiler, İran'a dış politikada bir manevra kabiliyeti kazandırmıştır. Zira Irak nüfusunun %65'ini oluşturan Şiilerin güç kazanması bölgede bir şii ekseninin oluşmasını da

sağlamıştır. Bu şii kuşağının oluşması İran politikaları için de muazzam bir stratejik fırsattır. Her fırsat aynı zamanda içerisinde bir olumsuzluğu da barındırır. Buradaki olumsuzlukta ehl-i sünnet anlayışında olduğu gibi Şii inancında da nüans farklılıklarının bulunmasıdır. Örneğin Merci-i Taklid anlayışı Irak Şiilerinin en önemli lideri olan Ayetullah Ali el-Sistani tarafından kabul edilmemektedir. Yine Necef Din okulu ile Kum Din okulu arasındaki farklılıklar da bu duruma örnek gösterilebilir.

Tüm bunların yanında Şii jeopolitiği, Şii nüfusa sahip olan Bahreyn, Hindistan, Tacikistan ve Doğu Afrika'da İran'ın oyuna dahil olup önce bölgesel, sonrasında da küresel güç olabilmesine imkan sağlamaktadır.

Yine İran'ın dini kimliğini ön planda tutarak Filistin mücadelesinde Hamas'a verdiği destek, İran'a Müslüman halklar nazarında prestij katmaktadır.

Lakin burada da şu eleştiri yapılmalı ve görülmelidir. İran Ortadoğuda dini kimliği ön planda tutan ve rejim ihracına dayanan politikalar uygulayan bir devlet konumundayken, Kafkasya'da pragmatik bir ulus-devlet gibi davranmaktadır. Farsi söylemlerle Ortadoğu siyasetinde yer edinmeyeceğini bilen İran'ın Kafkasya politikasına bakıldığında Çeçenistan meselesini Rusya'nın iç sorunu olarak görmesi dini söylemin bir retorikten olduğunun göstergesidir. Bu noktada bölgeye uygulanan NATO politikalarına karşı İran'ın Rusya ile birlikte hareket ettiğini hatırlatmakta da fayda var.

İran Kafkaslarda dini söylemden ziyade stratejik hesaplarla hareket eden ulusal çıkarlarını ön planda tutan bir devlettir. İran kendisiyle aynı mezhebe sahip olan Azerbaycan'ı (Aynı mezhebin aynı kolu Şia inancındandır.) zaman zaman tehdit olarak görmüştür. Yine Şii Azerbaycan ile Hristiyan Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ sorununda Ermeniler ile iyi ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. Yani İran Kafkasyada Şii retoriğini bir kenara bırakıp realist politikalara yönelmektedir.

Aynı İran kendisi için tehdit gördüğü Vahabi gruplara karşı, düşman olarak tanımladığı ABD'nin Afganistan topraklarına müdahalesini hoş karşılamış ve kanal görevi görerek üstü kapalı destek oluştur. ABD başkanı G.W.Bush İran'ı şer eksenli olarak Kuzey Kore ve Irak'la birlikte 2002 yılında tanımlayana kadar İran-ABD ilişkilerinde söylemde gerginlik olsa da jeopolitikte karşı karşıya gelme durumu yaşanmamıştır. İran 2002 sonrasında Amerikan karşıtı politikalara hız vermiş ve buna halkın tepkisinin katılmasının da sonucu olarak 2005 yılında M.Ahmedinejad Cumhurbaşkanı seçilmişti.

Sonuç olarak şu değerlendirmeyi yapabiliriz. Din, uluslararası politikada kendi hareket alanını genişletmek isteyen devletler için bir meşruiyet kaynağı görevi üstlenmektedir. Devletler çoğu zaman kendi ulusal çıkarları çerçevesinde belirlediği realist politikaları dine dayandırarak halkına ve dünya halklarına inandırmak istemektedirler. Çünkü din aracılığıyla halkları ikna etmek daha mümkün olabilmekte ve halklar daha kolay rıza gösterebilmektedirler.

Kaynakça

- Keneş, Bülent, İran Siyasetinin İç Yüzü, Timaş Yayınları, 2013
- Şahin, Mehmet, Din-Dış Politika İlişkisi (ABD Örneği), Barış Platin Kitabevi, 2009
- Şahin, Mehmet, Ortadoğu Siyasetinde İran, Barış Kitap, 2011
- Çakmak, Haydar, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Barış Kitap, 2011
- Okur, Mehmet Akif, Emperyalizm Hegemonya İmparatorluk, Ötüken Yayınları, 2010
- Bulaç, Ali, Hedefteki Ülke İran, Çıra Yayınları, 2009

Doğacan BAŞARAN

iletisim@politikadergisi.com

Yorumlar

- [Dış Siyasa](#) [2]

Kaynak URL (03/05/2024 - 07:28 tarihinde yazdırıldı):

<https://www.politikadergisi.com/okur-makale/uluslararasi-politikada-bir-mesruiyet-araci-olarak-din-iran-ornegi>

Bağlantılar:

[1] <https://www.politikadergisi.com/pd-uye/dogacan-basaran>

[2] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>